

آموزش تاریخ در مدارس

زمینه ساز تربیت شهروند آگاه، خلاق و متعهد

نسرین خیرآبادی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

تاریخ به انسان کمک می‌کند گذشته را به خوبی بشناسد و در جهت تبدیل شدن به شهروندی مطلوب و آگاه، قدم بردارد. تاریخ به انسان‌ها می‌آموزد، چگونه دنیا، آهسته‌آهسته اما منظم ترقی یافته است. در واقع، تاریخ ضبط تغییرات و واقعیت‌هاست و این یعنی به تکامل رسیدن. پس حق هر انسانی است که منشأ این تکامل و مرور این نظم را بداند. بنابراین، درس تاریخ در مدارس بهترین فرصت برای رسیدن به این نکات ارزشمند است. اما با توجه به جایگاهی که این درس دارد و نیازی که درباره‌ی آموختن آن احساس می‌شود، این درس مانند برخی دیگر از درس‌های علوم انسانی، در جایگاه مناسبی واقع نشده است. عباس پرتوی مقدم، کارشناس مسئول گروه درسی تاریخ در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی سازمان پژوهش و

بخشی عظیم از هویت ملی انسان‌ها در تاریخ آشکار می‌شود که ابزاری قدرتمند برای انتقال اطلاعات درباره‌ی شیوه‌ی آداب و رسوم تمدن‌ها و انسان‌هاست. هر انسانی زمانی که واژه‌ی تاریخ را می‌شنود، ذهنش به گذشته‌ای مبهم و سرشار از سؤال پرواز می‌کند. از این‌رو، تاریخ و مطالعه‌ی آن، روشی مناسب برای پاسخ‌گویی به این سؤالات است. گذشته، ویژگی‌ها و عناصری دارد که انسان با به‌کارگیری آن‌ها می‌تواند به تجربیاتی مفید در زندگی خویش برسد. این عناصر و مؤلفه‌ها، از ابتدا تا به حال در تداوم حیات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی انسان‌ها تأثیری عمده داشته‌اند. بنابراین، بهترین فرصت برای رسیدن به این اطلاعات، درس تاریخ است.

برنامه‌ریزی آموزشی، درباره‌ی جایگاه این درس معتقد است: «درس تاریخ مانند سایر درس‌های علوم انسانی، در وضعیتی مطلوب قرار ندارد و این موضوع، به دلایلی عمده، شامل اتخاذ رویکرد نامناسب، اهداف نامطلوب و عدم رعایت اصل تعادل و توازن در گزینش و سامان‌دهی محتوای کتاب درسی مربوط است.»

و ادامه داد: «رویکرد کنونی درس تاریخ در بخش آموزش و تدوین محتوا، بر رویکرد فرهنگی- تربیتی مبتنی نیست و در نتیجه این شکل از آموزش تاریخ، از تربیت شهروند متعهد، خلاق، آگاه و دارای شناخت و قوه‌ی تحلیل ناتوان است. بنابراین، آموزش محتوای کتاب‌های درسی تاریخ به‌خوبی قادر به تغییر رفتار و نگرش مترقی نیست.»

وی هم‌چنین افزود: «در بخش طراحی هدف‌ها نیز دچار مشکلاتی هستیم. این اهداف چه در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی دوره‌ی عمومی و نظری، و چه در امر آموزش، به حیطه‌ی سطحی دانش محدود شده است. کوشش مؤلف کتاب درسی و تلاش دبیر درس تاریخ، بیش‌تر در این راستا قرار دارد تا مجموعه‌ای از اطلاعات و رویدادها و اخبار عمدتاً سیاسی و نظامی را در ذهن دانش‌آموز قرار دهد. در نتیجه، ذهن او به انبانی از داده‌های بی‌ربط و فاقد معنا مبدل می‌شود. بدون آن‌که تشخیص دهد نسبت این رویدادها و وقایع با ما چیست و چه آثار تربیتی و فرهنگی دارند!»

کارشناس مسئول گروه درسی تاریخ، مشکل دیگر این درس را عدم رعایت اصل تعادل و توازن در گزینش و سامان‌دهی محتوا دانست و گفت: «در ارائه‌ی این درس، اصل تعادل و توازن رعایت نشده و بیشتر به قلمروهای خاصی از تاریخ که به جنبه و جهات سیاسی و نظامی مربوط است، پرداخته شده است و حیطه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. در واقع کتاب درسی تاریخ، بیش‌تر تاریخ حاکمان و سیاست‌مداران است و کم‌تر نشانی از مردم و زندگی اجتماعی در آن دیده می‌شود. همه‌ی این دلایل، بستری را به‌وجود آورده است تا دانش‌آموز نسبت به این درس نگاه مثبتی نداشته باشد و آن را کم‌اهمیت و نامطلوب تلقی کند، درحالی‌که سریال‌ها و

اساس آموزش و پرورش بر تربیت دینی استوار شده است و این تربیت دینی فقط شامل معارف و قرآن نیست، بلکه درس تاریخ نیز باید در کنار این دو مورد توجه ویژه قرار گیرد

فیلم‌های تاریخی در کشور ما از جذابیت خاصی برخوردارند و تیراژ کتاب‌های تاریخی نسبت به سایر رشته‌ها در وضع خوبی است.»

وی در بخشی از سخنان خود به تغییر رویکرد و اهداف اشاره کرد و گفت: در برنامه‌ی درسی ملی که در حال تدوین و برنامه‌ریزی است، اصلاح رویکرد و اهداف، یکی از هدف‌هایی است که ریاست سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی عمومی و نظری به آن توجه و عنایت ویژه‌ای دارند. بنابراین در سال ۸۸، برای اصلاح رویکردها و اهداف نگاه بنیادی داریم تا بتوانیم نگرش سنتی و ناکارآمد موجود در درس تاریخ را تغییر دهیم.»

پرتوی مقدم، تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی تاریخ در دوره‌ی متوسطه را جزو مهم‌ترین وظایف دفتر در سال جدید دانست و این رویکرد را متناسب با رویکرد برنامه‌ی درسی ملی (رویکرد فرهنگی- تربیتی) و ضرورت‌ها و نیازهای عصر حاضر معرفی کرد.

جایگاه تاریخ در برنامه‌ی درسی ملی

در برنامه‌ی درسی ملی، به دروس علوم انسانی توجه ویژه‌ای شده است. اگر بخواهیم در شکل آموزش امروزی تغییراتی ایجاد کنیم، باید به اصلاح زیربنایها بپردازیم.

کارشناس مسئول گروه درس تاریخ، از توجه و عنایت به رشته‌ی علوم انسانی از جمله درس تاریخ در برنامه‌ی درسی ملی ابراز خرسندی کرد و افزود: «تاریخ در برنامه‌ی درسی ملی به‌عنوان یکی از منابع شناخت معرفی شده است و امید و انتظار می‌رود که بر همین مبنای، درس تاریخ جایگاه خود را در نظام آموزشی پیدا کند. یکی از اصولی که در برنامه‌ی درسی ملی بر آن تأکید زیادی شده، مسئله‌ی هویت ملی و دینی است که بخش عظیمی از این هویت را باید درس تاریخ محقق سازد. دین و مذهب، سرزمین، تاریخ مشترک، و زبان فارسی، مؤلفه‌های اساسی هویت ملی ما را می‌سازند. بنابراین ضروری است، این مؤلفه‌ها و کارکرد آن‌ها را در طول تاریخ به دانش‌آموزان معرفی کنیم و بدانیم، اگر این افتخار ماست که در سرزمین ایران و قلمرو فرهنگی ایرانی- اسلامی زندگی می‌کنیم، به‌دلیل تداوم

تاریخ به انسان کمک می‌کند گذشته را به خوبی بشناسد و در جهت تبدیل شدن به شهروندی مطلوب و آگاه، قدم بردارد

پرتوی مقدم، تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی تاریخ در دوره‌ی متوسطه را جزو مهم‌ترین وظایف دفتر در سال جدید دانست

بازنگری بخشی از تاریخ ایران و جهان (۱) برداشتیم؛ به‌ویژه بخش تاریخ اسلام آن که دکتر فرهمندپور با رویکرد جدید (فرهنگی- تربیتی) نگاشته است.»

براساس این گزارش، کارشناس مسئول گروه درسی تاریخ، پس از بیان این مطلب، مهم‌ترین هدف گروه در سال جاری (۸۸-۱۳۸۷) را تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی تاریخ برشمرد و برخی برنامه‌های آتی گروه تاریخ خود را تشریح کرد. این برنامه‌ها شامل نقد کتاب‌های درسی تاریخ و تبادل نظر با گروه‌های آموزشی در استان‌ها و شهرستان‌ها و مناطق است.

به گفته‌ی او، امسال قرار است درس تاریخ‌شناسی در بوته‌ی نقد متخصصان، کارشناسان و دبیران تاریخ قرار گیرد تا در اصلاح و بازنگری کتاب‌های درسی و تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی، از نقدها مدد بگیریم.

پرتوی مقدم معتقد است، با ایجاد ارتباطی دوسویه، فعال و نهادینه بین گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف و دبیران تاریخ و گروه‌های آموزشی درس تاریخ، می‌توان به اهداف والای آموزشی- تربیتی نزدیک‌تر شد.

وی در خاتمه افزود: «امسال که تدوین برنامه‌ی درس تاریخ متوسطه را در دست اجرا داریم، فراخوانی در تارنمای گروه به نشانی <http://history-dept.talif.sch.ir> قرار داده‌ایم و از دبیران، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان دعوت کرده‌ایم تا با عنایت به رویکرد فرهنگی- تربیتی، نظرات و پیشنهادات خود را درباره‌ی اهداف برنامه‌ی درسی تاریخ، محتوای کتاب و روش‌های ابتکاری و خلاقانه‌ی آموزش و ارزش‌یابی درس تاریخ ابراز کنند.»

عناصر و الگوهایی بوده که ما را به این‌جا رسانده‌اند. از این‌رو، نباید در برنامه‌ی درسی ملی به تاریخ به‌عنوان یک درس تخصصی مخصوص رشته‌ی علوم انسانی نگاه کرد، بلکه تاریخ نیز باید هم‌چون معارف دینی و زبان فارسی، به‌عنوان درسی عمومی برای تمام دوره‌ها و تمام رشته‌ها، به‌خصوص رشته‌های ریاضی و تجربی لحاظ شود، زیرا این دروس پایه‌پا و در کنار هم قادر به هویت‌یابی و هویت‌بخشی هستند.

بحث دیگر در برنامه‌ی درسی ملی، تربیت دینی است. اساس آموزش و پرورش بر تربیت دینی استوار شده است و این تربیت دینی فقط شامل معارف و قرآن نیست، بلکه درس تاریخ نیز باید در کنار این دو مورد توجه ویژه قرار گیرد. درس تاریخ مکمل دو درس معارف و قرآن است. بنابراین، اگر نتوانیم تاریخ پیامبران، ائمه و پیشوایان دین را به‌درستی به دانش‌آموزان عرضه کنیم، در تحقق اهداف برنامه‌ی درسی معارف دینی و قرآن نیز دچار مشکل می‌شویم.»

وی به لزوم ایجاد توازن و تعادل بین ساعات تدریس درس تاریخ و دروس معارف و قرآن اشاره کرد و گفت: «معارف دینی باید بر مبنای اطلاعات صحیح و متقن تاریخی به دانش‌آموزان ارائه شود و این نیازمند اختصاص ساعات بیش‌تری به آموزش درس تاریخ است. به‌عبارت دیگر، درس تاریخ پیش‌نیاز ضروری برای درس معارف اسلامی است.

این مقام مسئول، درخصوص اصلاح و بازنگری کتاب‌های درسی تاریخ گفت: «سال گذشته قدم مؤثری در اصلاح و